

SNJEŽANA BRKIĆ¹

E-mail: snjezana.brkic@efsa.unsa.ba

REFIKA SUŠIĆ²

E-mail: refika.susic.efsa@gmail.com

KARAKTERISTIKE TRGOVINE BOSNE I HERCEGOVINE U OKVIRU CEFTA: REZULTATI PRVE DEZENIJE

CHARACTERISTICS OF TRADE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA WITHIN THE CEFTA FRAMEWORK: EVIDENCE FROM THE FIRST DECADE

JEL KLASIFIKACIJA: F13, F14, F15, L60, 052

APSTRAKT:

Rad se bavi analizom karakteristika trgovine Bosne i Hercegovine (BiH) u okviru regionalne ekonomske integracije formirane Centralnoevropskim sporazumom o slobodnoj trgovini (CEFTA), u periodu od njenog nastanka 2007. godine do 2018. godine. Analiza je obuhvatila različite aspekte trgovine sa CEFTA u celini i članicama CEFTA pojedinačno, sa fokusom na izvoz i komparativne prednosti BiH u cilju sagledavanja trgovinske pozicije zemlje unutar integracije. Rezultati su ukazali na određene pozitivne pomake za BiH u

1 Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

2 Magistrant Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu.

smislu povećanja izvoza, te pokrivenosti uvoza izvozom, uz neznatno viši stepen robne diverzifikacije izvoza. Međutim, u trgovini sa najznačajnijim partnerima su trgovinski bilans, a posebno izvozna struktura, još uvek nepovoljni po BiH. Komparativne prednosti BiH otkrivene su tek u manjem broju industrija, uglavnom resursno- i kapitalno-intenzivnih, uz evidentno smanjenje tog broja u trgovini sa glavnim partnerima. Izvesne promene u geografskoj orijentaciji i robnoj strukturi trgovine BiH unutar CEFTA uočene su uglavnom u momentu istupanja Hrvatske iz integracije.

KLJUČNE REČI:

TRGOVINSKA LIBERALIZACIJA, OTKRIVENE KOMPARATIVNE PREDNOSTI (RCA), BOSNA I HERCEGOVINA (BIH), CENTRALNOEVROPSKI SPORAZUM O SLOBODNOJ TRGOVINI (CEFTA)

ABSTRACT:

The paper deals with analysis of trade characteristics of Bosnia and Herzegovina (BiH) within the regional economic integration established by Central European Free Trade Agreement (CEFTA) since its creation in 2007 to 2018. The analysis covered various aspects of trade with CEFTA as a whole and with its members individually. The focus was on exports and comparative advantages of BiH in order to determine the country's trade position within integration. Research results indicated certain positive developments for BiH in terms of increase of exports and export-import coverage, with a slightly higher degree of export diversification. However, trade balance and, in particular, export structure in trade with the most significant partners remained unfavorable for BiH. Comparative advantages of BiH were revealed in a small number of resource- and capital-intensive product groups, with an evident reduction in their number in trade with the main partners. Certain changes in geographical and product structure of BiH export-import flows within CEFTA were observed mainly when Croatia stepped out of the integration.

KEYWORDS:

TRADE LIBERALIZATION, REVEALED COMPARATIVE ADVANTAGE (RCA), BOSNIA AND HERZEGOVINA (BIH), CENTRAL EUROPEAN FREE TRADE AGREEMENT (CEFTA)

1. UVOD

Zemlje Jugoistočne Evrope, među kojima i Bosna i Hercegovina (BiH), intenzivirale su proces trgovinske liberalizacije krajem 90-tih godina prošlog veka u sklopu procesa političke stabilizacije i podsticanja regionalne ekonomske saradnje koji je inicirala međunarodna zajednica, posebno Evropska unija (EU). Pod okriljem jedne od brojnih inicijativa za regionalnu saradnju – Pakta o stabilnosti za Jugoistočnu Evropu, u periodu 2000-2006. godine u Regionu je funkcionisala mreža od 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini³. Mreža bilateralnih sporazuma je prerasla u regionalnu zonu slobodne trgovine potpisivanjem novog Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini 2006. godine (tzv. CEFTA 2006). Funkcionisanje CEFTA 2006 omogućilo je ukidanje niza carinskih i necarinskih barijera na plurilateralnom nivou, pa time i intenziviranje regionalne trgovine. Od brojnih efekata koje je CEFTA u proteklih desetak godina imala na ekonomije svojih članica, efekti na trgovinu su najčešće istraživani.

Ovaj rad ima za cilj da identifikuje osnovna obeležja trgovine BiH od momenta stupanja na snagu CEFTA do danas, te time doprinese sagledavanju i upoređivanju pređašnje i sadašnje trgovinske pozicije zemlje u ovoj integraciji. Pod pretpostavkom da je značajna trgovinska liberalizacija uticala na trgovinu BiH u regionu, istraživanje treba da utvrdi da li je u periodu članstva u CEFTA došlo do značajnijih izmena u pogledu kretanja i strukture trgovine BiH sa regionom u celini i sa pojedinim članicama, te izmena u komparativnim prednostima BiH odnosno značaju pojedinih sektora u spoljnoj trgovini zemlje. U tu svrhu su korištenjem seta trgovinskih indikatora analizirani kretanje i struktura izvozno-uvoznih tokova BiH, te izvozna specijalizacija (komparativne prednosti) i koncentracija.

Rad je strukturisan na sledeći način: Nakon uvoda dat je kratak osvrt na teorijska razmatranja slobodne trgovine, trgovinske liberalizacije i regionalne ekonomske integracije. Slede metodološke napomene u vezi sa predmetom istraživanja, korištenim izvorima podataka i trgovinskim indikatorima. U četvrtom delu prezentirani su rezultati istraživanja izvozno-uvoznih tokova BiH sa članicama CEFTA, otkrivenih komparativnih prednosti i trgovinske koncentracije. U zaključku su interpretirani glavni nalazi koji identifikuju karakteristike trgovinskog modela BiH u odnosima unutar CEFTA i ukazuju na trgovinsku poziciju zemlje.

2. TEORIJSKA RAZMATRANJA

Slobodna trgovina jedna je od osnovnih premisa klasičnih i neoklasičnih teorija sa kojima je počela i razvila se naučna misao o međunarodnoj trgovini. Za međunarodnu podelu rada i specijalizaciju zemalja u skladu sa njihovim prednostima – apsolutnim (prema A. Smithu) ili relativnim (prema D. Ricardu), neophodan uslov je nepostojanje trgovinskih barijera. Jedino u tom slučaju vredi da „ako nas jedna zemlja može snabdeti nekom robom jeftinije nego što je mi možemo proizvesti, bolje je kupiti je izvesnim delom proizvoda naše radinosti“⁴. Savremene interpretacije ovih principa dozvoljavaju promene

3 MVTEO (2019.), str. 9.

4 Smith (1776.), 1998. – prevod, str. 378.

u komparativnim prednostima zasnovane na industrijskim politikama odnosno koncept dinamičkih prednosti⁵, što ponovo upućuje na aktivnu ulogu države. Linija između industrijskih politika kao načina podsticanja razvoja pojedinih industrija i državne intervencije u smislu zaštite „mlade industrije“ nije dovoljno precizna. Iz tog razloga nasuprot ideji slobodne trgovine koja od kraja XVIII veka dominira ekonomskom teorijom, praksa trgovanja i tada je, kao i danas, poznavala postojanje različitih trgovinskih barijera. Premda je međunarodna trgovina od izuzetnog značaja za ekonomski razvoj, tokom ekonomske istorije sveta smenjivali su se periodi izraženijeg protekcionizma⁶ ili izraženije trgovinske liberalizacije.

Pojam trgovinske liberalizacije u najširem smislu podrazumeva implementaciju pravnih propisa koji će rezultirati smanjenjem do potpunog ukidanja carinskih i necarinskih ograničenja u međunarodnoj trgovini, čime se praksa trgovanja približava premisi slobodne trgovine tradicionalnih teorija. Bhagwati⁷ navodi tri tipa trgovinske liberalizacije, i to: unilateralnu, bilateralnu odnosno regionalnu i multilateralnu liberalizaciju. Konvencionalni unilateralizam predstavlja jednostrano uklanjanje trgovinskih barijera jedne zemlje prema drugima, na dobrovoljnoj osnovi. Ostali tipovi trgovinske liberalizacije zasnivaju se na principu reciprociteta. Multilateralna liberalizacija podrazumeva paralelnu liberalizaciju spoljne trgovine velikog broja zemalja u svetu, zasnovanu na reciprocitetu i nediskriminaciji, te zahteva postojanje krovne institucije čija pravila moraju poštovati sve članice. Iako je zahvaljujući dosadašnjim multilateralnim trgovinskim rundama došlo do značajnog snižavanja trgovinskih barijera, pogotovo carinskih, mnoge zemlje još uvek nisu voljne da do kraja otvore svoja tržišta na multilateralnom nivou, smatrajući da neće moći iskoristiti potpune efekte takve liberalizacije. Zbog toga su u regionalnoj liberalizaciji videle veće mogućnosti daljeg razvoja, što je dovelo do izuzetno dinamičnog rasta broja regionalnih trgovinskih sporazuma.

Potencijalni efekti regionalnog integrisanja su brojni i svrstavaju se u dve grupe: statički i dinamički efekti. Statički efekti odnose se na efekte stvaranja i skretanja trgovine, kako ih je nazvao i objasnio jedan od pionira teorije carinske unije Jacob Viner⁸. U integraciji se stvaraju novi trgovinski tokovi ili se trgovinski tokovi „skreću“ od ranijih partnera koji ostaju van integracije prema zemljama članicama integracije, te pre svega odražavaju promene u geografskoj orijentaciji članica. Dinamički efekti podrazumevaju dugoročne strukturalne promene, a javljaju se ako ekonomska integracija dovodi do ekonomije obima, potiskivanja monopola povećanjem konkurencije, privlačenja investicija, bržih tehnoloških promena i poboljšanja odnosa razmene⁹.

Efekti međunarodne ekonomske integracije najpre se ispoljavaju u domenu trgovine. Članstvo u integraciji utiče, između ostalog, na intenzitet i strukturu trgovinskih tokova zemlje članice¹⁰, te njene trgovinske performanse unutar integracije. Da li će taj uticaj biti veći ili manji, te pozitivan ili negativan, zavisi od niza faktora koji mogu biti različiti u sva-

5 Carbaugh (2008.), str. 96.

6 Dok mnogi *mainstream* teoretičari naglašavaju dugoročne koristi od slobodne trgovine, kreatori ekonomske politike najčešće brinu samo o kratkoročnim troškovima. Bacchetta i Jansen (2003.), str. 5.

7 Bhagwati (2002.), str. 94-95.

8 Viner (1950.), str. 46.

9 Balassa (1961.), str. 22., str. 118-119.

10 Baier i Bergstrand su utvrdili da zona slobodne trgovine u proseku udvostručava uzajamnu trgovinu dve članice nakon 10 godina. Baier i Bergstrand (2007.), str. 74.

kom konkretnom slučaju. Trgovinska liberalizacija obično ima pozitivan efekat i na uvoz i na izvoz, s tim da efekat na izvoz značajno zavisi od potencijala zemlje članice – u slučaju manje razvijene zemlje, sa liberalizacijom može doći do većeg rasta uvoza od izvoza i pogoršavanja trgovinskog bilansa zemlje.¹¹ Iz tog razloga, jedna od prvih ekonomskih analiza nakon određenog vremena funkcionisanja integracije ili učlanjivanja u integraciju, odnosi se na utvrđivanje karakteristika trgovine zemlje članice unutar integracije i služi kao osnova za složenije analize efekata integracije.

3. METODOLOŠKE NAPOMENE

Primena CEFTA sporazuma započela je 2007. godine uz velika očekivanja, prvenstveno po pitanju intenziviranja robne razmene između zemalja članica. Da li su ta očekivanja bila opravdana i koliko je CEFTA postala značajna za spoljnu trgovinu BiH, neka su od pitanja na koja je ovo istraživanje nastojalo dati odgovor.

Predmet rada u užem smislu su izvozno-uvozni tokovi BiH u odnosima sa CEFTA i njenim pojedinim članicama, u periodu od 2007. do 2018. godine. Ovaj vremenski period je u pojedinim delovima analize podeljen u dva šestogodišnja intervala: od stupanja na snagu CEFTA do 2012. godine, te od 2013. do 2018. godine. Ovakav presek napravljen je zbog pristupanja Hrvatske Evropskoj uniji 2013. godine, sa ciljem da se prikažu trgovinska kretanja BiH unutar integracije pre i posle izlaska Hrvatske.

Geografski obuhvat istraživanja određen je članstvom u CEFTA, te su analizirani trgovinski tokovi BiH sa ostalim CEFTA Stranama – Albanijom, Crnom Gorom, Hrvatskom, Kosovom*¹², Severnom Makedonijom i Moldavijom, kao i sa integracijom u celini.

U okviru istraživanja karakteristika trgovine BiH analizirani su obim i trend izvoza i uvoza, stope rasta izvoza i uvoza, trgovinski bilans, pokrivenost uvoza izvozom, robna i geografska struktura izvoza i uvoza, inter-industrijska trgovinska specijalizacija (otkrivene komparativne prednosti) i stepen robne izvozne koncentracije. Indikatori trgovinskih performansi su računati za sve godine analiziranog perioda i kao prosek za čitav period, dok su indikatori trgovinske specijalizacije i koncentracije računati za prvu i poslednju godinu perioda.

Stope rasta izvoza ili uvoza za dati period izračunate su prema formuli¹³:

$$G = \left[\left(\frac{X_{t2}}{X_{t1}} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] * 100 \quad (1)$$

gde su X_{t1} i X_{t2} vrednosti izvoza odnosno uvoza na početku i na kraju perioda, a n je broj godina perioda.

11 Santos-Paolino i Thirlwall (2010.), str. 50.

12 U svrhu ovog istraživanja Kosovo* (UNMIK Kosovo) je, budući da je jedna od CEFTA strana, tretirano kao posebna carinska teritorija, ne prejudicirajući državno-politički status, poštujući UNSCR 1244 rezoluciju.

13 Ng (2011.), str. 585.

Za analizu sektorske koncentracije izvoza BiH korišten je Herfindal-Hirschmanov index (HHI), računat na sledeći način¹⁴:

$$HHI_c = \sum_i \left(\frac{X_{ci}}{X_c} \right)^2 \quad (2)$$

gde je X_{ci} izvoz industrije i zemlje c ; X_c je ukupni izvoz zemlje c .

U svrhu ovog istraživanja indexi su računati na regionalnom i na bilateralnom nivou. HHI index niži od 0,15 označava nisku izvoznju koncentraciju, dok vrednost indexa u intervalu 0,15 – 0,25 označava umereno koncentrisan izvoz. Vrednosti indexa više od 0,25 upućuju na veoma visoku izvoznju koncentraciju.¹⁵ U interpretaciji rezultata treba voditi računa da je HHI index podložan grešci agregiranja¹⁶.

Za analizu izvozne specijalizacije¹⁷ i utvrđivanje proizvodnih grupa u kojima BiH ima komparativne prednosti u trgovini sa njenim najznačajnijim trgovinskim partnerima u okviru CEFTA (Hrvatskom, Srbijom, Crnom Gorom i Severnom Makedonijom) primenjen je index otkrivenih komparativnih prednosti (*RCA – revealed comparative advantages*) koji je kreirao B. Balassa¹⁸. Index je prilagođen za korištenje na bilateralnom nivou prema metodologiji koju su koristili Seymen i Gümüstekin¹⁹. Bilateralni RCA index izračunat je korištenjem sledeće formule:

$$RCA_{ijk} = \frac{\sum_i X_{ijk}}{\sum_i X_{ij}} \bigg/ \frac{X_{ij}}{\sum_i X_{ij}} \quad (3)$$

RCA_{ijk} – komparativna prednost zemlje j u proizvodu i u trgovini sa zemljom k ; X_{ijk} – izvoz proizvoda i zemlje j u zemlju k ; $\sum_i X_{ijk}$ – izvoz zemlje j u zemlju k ; X_{ij} – ukupan izvoz proizvoda i zemlje j ; $\sum_i X_{ij}$ – ukupan izvoz zemlje j ;

Vrednosti bilateralnog RCA indexa mogu se kretati u intervalu od 0 do $+\infty$. Neutralna “tačka” je vrednost indeksa 1: vrednosti niže od 1 označavaju komparativni nedostatak, a one više od 1 upućuju na komparativnu prednost. Više vrednosti indexa znače izraženiju prednost u datom proizvodu, i obrnuto. Distribucija indexa može biti naglašeno asimetrična na zbog nepostojanja gornje granice njegove vrednosti, usled čega su mnogi autori pred-

14 Mejia (2011.), str. 80.

15 Federal Trade Commission & U.S. Department of Justice (2010.).

16 Mikić i Gilbert (2009.), str. 68.

17 Međunarodna trgovinska specijalizacija obuhvata izvoznju specijalizaciju (specijalizaciju ponude) i uvoznju specijalizaciju (specijalizaciju tražnje). Glejser, Gossens i Eede (1982.), str. 363.

18 Balassa (1965.), str. 106.

19 Seymen i Gümüstekin (2012.), str. 8.

lagali njegovu normalizaciju.²⁰ Balassin index omogućava procenu izvozne sposobnosti pojedinih industrija putem rangiranja i upoređivanja relativnog izvoznog učešća različitih industrija unutar zemlje, putem rangiranja i upoređivanja relativnog izvoznog učešća različitih zemalja na sektorskom nivou, te putem identifikovanja promena u relativnom učešću tokom vremena²¹.

U istraživanju su korišteni trgovinski podaci iz statističkih baza i publikacija Agencije za statistiku BiH.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

4.1. Trend izvozno-uvoznih tokova BiH sa CEFTA

Region CEFTA je drugi po značaju region za spoljnu trgovinu BiH. Na tržište CEFTA BiH izvozi prosečno 26,3% svog izvoza, a uvozi 20,1% svog uvoza u periodu 2007-2018. godine. Na prvom mestu je EU na čije tržište je BiH plasirala u proseku 63,4% svog ukupnog izvoza i sa čijeg tržišta je uvozila 53,3% ukupnog uvoza. (Tabele 1 i 2)

Relativni značaj obe grupacije zemalja za spoljnu trgovinu BiH značajno se promenio sa izlaskom Hrvatske iz CEFTA 2013. godine i njenim učlanjenjem u EU. Sa rastom robne razmene prvih nekoliko godina nakon nastanka integracije, relativni značaj CEFTA za spoljnu trgovinu BiH se kontinuirano povećavao. Međutim, od 2013. godine, sa izlaskom iz CEFTA Hrvatske, kao jednog od glavnih trgovinskih partnera BiH, značaj ovog regiona i za izvoz i za uvoz zemlje gotovo je dvostruko umanjen.

Dok je Hrvatska bila članica CEFTA (2007-2012.), BiH je na regionalno tržište u proseku izvozila 35,6% svog izvoza, dok je nakon izlaska Hrvatske (2013-2018.) učešće smanjeno na 16,9%. Istovremeno, na značaju je dobio izvoz na EU tržište čije se prosečno učešće sa 55,8% u prvih šest godina posmatranog perioda povećalo na 70,9% u drugih šest godina. Takođe je došlo i do promene značaja CEFTA za uvoz BiH – CEFTA je izgubila na značaju i njeno prosečno uvozno učešće se sa 27,1% smanjilo na 13,1%, dok se prosečno uvozno učešće EU sa 47,2% povećalo na 59,5%.²²

Izvoz BiH prema CEFTA tržištu rastao je uz manje oscilacije do 2011. godine, kada je vrednost izvoza bila najviša i iznosila 1.469,4 mil. EUR, što je za 35% više u odnosu na vrednost izvoza u 2007. godini. Međutim, u periodu 2013-2015. godine zabeležen je opadajući trend izvoza na CEFTA tržište, uzrokovan izlaskom Hrvatske. Od 2016. godine izvoz za CEFTA ponovo počinje rasti, ali do kraja 2018. godine nisu dostignute vrednosti izvoza koje su zabeležene dok je Hrvatska bila članica CEFTA. (Tabela 1) Prosečna

20 Leromain i Orefice (2014.), str. 50.

21 Sanidas i Shin (2010.), str. 26.

22 Činjenica da i ostale članice CEFTA teže pristupanju u EU, te da su putem sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju obezbedile liberalizovaniji pristup EU tržištu, mogao bi dalje negativno uticati na značaj intra-CEFTA trgovine, kako za BiH, tako i za ostale članice, na šta su poznavaoici prilika u regionu upozoravali već na početku funkcionisanja CEFTA. Bartlett, (2008.), str. 25.

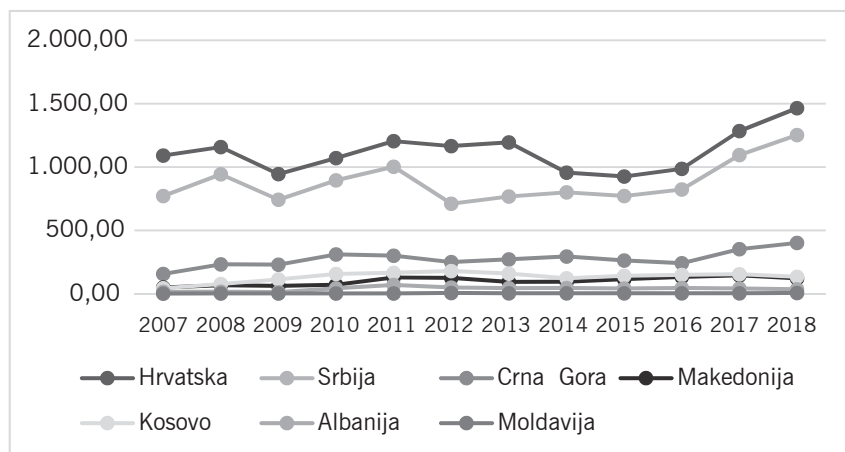
godišnja stopa rasta izvoza za period 2007-2018. godine zbog toga je bila negativna (-0,79%).

Uvoz BiH iz CEFTA regiona je u odnosu na izvoz beležio značajnije oscilacije po godinama. Pad uvoza zabeležen je u 2012. godini i nastavio se sve do nivoa 952,58 mil. EUR u 2014. godini, što je i najmanja vrednost uvoza iz ovog regiona. Naredne četiri godine usledio je kontinuirani rast. Ipak, poređenjem vrednosti uvoza u 2018. godini u odnosu na 2007. godinu zapaža se gotovo dvostruko smanjenje, sa 2.066,28 mil. EUR na 1.191 mil. EUR. (Tabela 1) Usled tih kretanja prosečna stopa rasta uvoza bila je negativna (-4,88%).

U svih 12 godina funkcionisanja CEFTA prisutan je negativan saldo robne razmene BiH sa ovim regionom. Međutim, usled promena u odnosu izvoza i uvoza došlo je do značajnog smanjivanja deficita; u 2018. godini deficit je iznosio 194,9 mil. EUR, što je najniži deficit zabeležen u robnoj razmeni BiH sa CEFTA od osnivanja integracije i deset puta manji u odnosu na deficit ostvaren u 2007. godini. U skladu s tim, pokrivenost uvoza izvozom u trgovini BiH sa CEFTA porasla je sa 53% na 84%. (Tabela 1)

Uporedna analiza razmene po članicama CEFTA pokazuje izražene razlike u njihovom značaju za spoljnu trgovinu BiH, te različite trendove te trgovine.²³

GRAFIK 1: IZVOZ BIH U ČLANICE CEFTA PLUS HRVATSKA (2007-2018.)

Izvor: Priredili autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Vrednosti izvoza BiH prema dva najvažnija regionalna trgovinska partnera – Hrvatskoj i Srbiji – kretale su se gotovo paralelno, uz rastući trend tokom najvećeg dela posmatranog perioda. Vrednosti izvoza BiH u Crnu Goru, Severnu Makedoniju, Kosovo*, Albaniju i Moldaviju značajno su niže od vrednosti izvoza u Hrvatsku i Srbiju. (Grafik 1)

►► **TABELA 1: TRGOVINSKE PERFORMANSE BIH U TRGOVINI SA CEFTA (2007-2018.)**

OPIS	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	PROSEK 2007/12	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	PROSEK 2013/18	PROSEK 2007/18
Izvoz u CEFTA, mil EUR	1.087,0	1.274,0	1.076,0	1.302,1	1.469,4	1.269,6	1.246,3	1.016,8	694,4	682,2	712,6	915,4	996,1	836,3	1.041,3
Izvoz u CEFTA, %	35,81	37,12	38,05	35,89	34,95	31,60	35,57	23,73	15,64	14,85	14,8	16,2	16,37	16,93	26,25
Uvoz iz CEFTA, mil EUR	2.066,3	2.409,4	1.695,5	1.883,3	1.984,7	1.964,1	2.000,5	1.346,3	952,6	1.000,6	1.057,9	1.185,8	1.191,0	1.122,4	1.561,5
Uvoz iz CEFTA, %	29,08	28,92	26,84	27,05	25,00	25,19	27,01	17,35	11,50	12,35	12,80	12,79	12,09	13,15	20,08
Trgovinski bilans	-979,3	-1.135,3	-619,5	-581,2	-515,3	-694,5	-754,2	-329,5	-258,1	-318,4	-345,3	-270,4	-194,9	-286,1	-520,2
Pokrivенost uvoza, %	53	53	63	69	74	65	63	76	73	68	67	77	84	75	68,5

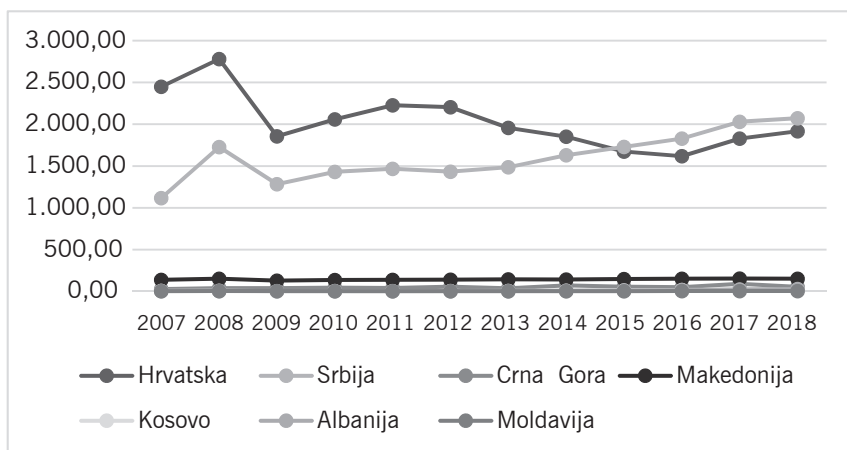
Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

►► **TABELA 2: TRGOVINSKE PERFORMANSE BIH U TRGOVINI SA EU (2007-2018.)**

OPIS	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	PROSEK 2007/12	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	PROSEK 2013/18	PROSEK 2007/18
Izvoz u EU, mil EUR	1.738,9	1.893,6	1.534,2	1.978,6	2.345,2	2.327,7	1.969,7	2.821,0	3.204,1	3.299,2	3.444,0	4.021,9	4.438,7	3.538,3	2.754,0
Izvoz u EU, %	57,29	55,18	54,25	54,54	55,78	57,93	55,83	65,86	72,18	71,8	71,52	71,16	72,95	70,91	63,37
Uvoz iz EU, mil EUR	3.396,6	3.998,6	3.100,5	3.196,3	3.602,6	3.659,9	3.492,4	4.170,2	4.879,7	4.931,3	5.116,5	5.663,1	5.962,1	5.120,5	4.306,4
Uvoz iz EU, %	47,8	48	49,08	45,91	45,38	46,93	47,18	53,76	58,92	60,84	61,92	61,08	60,51	59,51	53,34
Trgovinski bilans	-1.657,8	2.104,0	-1.566,3	-1.217,7	-1.257,3	-1.332,2	-1.522,7	-1.348,2	-1.675,7	-1.632,1	-1.672,5	-1.641,1	-1.523,4	-1.582,2	-1.552,4
Pokrivенost uvoza, %	51,19	47,36	49,48	61,90	65,10	63,60	56,44	67,67	65,66	66,90	67,31	71,02	74,45	68,84	62,64

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

► GRAFIK 2: UVOZ BIH IZ ČLANICA CEFTA PLUS HRVATSKA (2007-2018.)

Izvor: Priredili autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Najveći deo robnog uvoza BiH dolazi iz Hrvatske i Srbije. Vrednost uvoza BiH iz Hrvatske se smanjivala u periodu 2013-2016. godine, kao posledica naglo izmenjenog režima međusobnog trgovanja, da bi se posle toga počela ponovo povećavati. Ovakva kretanja odrazila su se na trgovinske performanse BiH u smislu smanjenja trgovinskog deficita, te je 2018. godine registrovan najmanji deficit u trgovini sa Hrvatskom od 2007. godine.

Nasuprot tome, vrednost uvoza iz Srbije je, osim u godini kada su se u spoljnoj trgovini BiH značajnije ispoljili efekti globalne krize (2009.), kontinuirano rasla²⁴, da bi u 2015. godini premašila vrednost uvoza iz Hrvatske. Izlaskom Hrvatske iz CEFTA Srbija je postala najveći regionalni izvoznik na tržište BiH. Učešće Srbije u uvozu BiH iz CEFTA iznosilo je 27,6% u 2007. godini (prema više nego dvostruko većem učešću Hrvatske od 60,6%), da bi do 2018. godine poraslo na 88,9%. Uvoz BiH iz CEFTA uglavnom je uvoz iz Srbije. Učešće Srbije u izvozu BiH u CEFTA je takođe poraslo sa 13% u 2007. na 64,3% u 2018 godini. Istovremeno sa ovom CEFTA članicom BiH ima najmanju pokrivenost uvoza izvozom, koja je u 2018. godini iznosila 60%, što je manje nego u 2007. godini, kada je iznosila 69%²⁵.

Vrednosti uvoza iz ostalih članica CEFTA daleko su manje od vrednosti uvoza iz Hrvatske i Srbije, te uglavnom stagniraju ili pokazuju trend blagog rasta nakon 2012. godine. (Grafik 2) U razmeni sa Severnom Makedonijom BiH još uvek beleži trgovinski deficit, ali se on postepeno smanjuje, te je pokrivenost uvoza izvozom porasla sa 35% u 2007. na 79% u 2018. godini. Nasuprot tome, u razmeni sa Albanijom, Kosovom*, Crnom Gorom i Moldavijom BiH godinama ima izražen suficit i visoku pokrivenost uvoza izvozom. U 2018. godini pokrivenost uvoza izvozom u razmeni sa Crnom Gorom iznosila je 753%, sa Kosovom* 722%²⁶ i sa Albanijom 117%²⁷.

24 U prvoj godini nakon formiranja CEFTA (2008.) uvoz iz Srbije je porastao za 55%, a izvoz BiH na tržište Srbije za 22%.

25 Račun autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH.

26 Uprkos smanjenju izvoza na Kosovo* u 2018. godini zbog uvođenja carine od 100% na proizvode poreklom iz BiH zbog političkih nesuglasica.

27 U 2007. pokrivenost uvoza izvozom sa Albanijom je iznosila čak 812%.

4.2. Robna struktura trgovine BiH sa CEFTA

U razmeni BiH sa CEFTA dominira razmena industrijskih proizvoda, pri čemu su industrijski proizvodi značajno više zastupljeni u izvozu, nego u uvozu. U strukturi izvoza industrijski proizvodi imaju prosečno učešće od 83,5%, dok u strukturi uvoza njihovo učešće iznosi 62,2%. Analogno tome, učešće poljoprivrednih proizvoda u izvozu u proseku je svega 16,5%, dok je u uvozu više nego dvostruko veće i iznosi 37,8%. (Prilog Tabela 1)

U razmeni industrijskih proizvoda sa CEFTA, BiH od 2013. godine bilježi suficit i pokrivenost uvoza izvozom u intervalu od 98% do 118%²⁸. Ostvaren je i značajan rast izvoza poljoprivrednih proizvoda koji je istovremeno praćen daleko manjim rastom uvoza, pa je pokrivenost uvoza izvozom poljoprivrednih proizvoda porasla sa 19% na početku perioda na 32% u poslednjoj godini. (Prilog Tabela 1)

U periodu 2007-2012. godine na listi top 5 proizvoda²⁹ po učešću u izvozu prema CEFTA nalaze se isključivo industrijski proizvodi: električna energija (10%); aluminiyum; naftna ulja i ulja od bitumenskih minerala, osim sirovih; koks i polukoks od kamenog uglja, mrkog uglja ili treseta; drvo obrađeno po dužini piljenjem, glodanjem ili rezanjem ili ljuštenjem. Prosečno 33% izvoza BiH prema CEFTA koncentrisano je na ovih pet proizvoda. U periodu 2013-2018. godine među najznačajnim izvoznim proizvodima ne pojavljuju se više aluminiyum i naftna ulja i ulja od bitumenskih materijala. S obzirom da su se ovi proizvodi najviše izvozili u Hrvatsku³⁰, do ove promene došlo je pristupanjem Hrvatske EU, kao i zbog problema vezanih za pojedine proizvođače u BiH. Na top 5 listi izvoznih proizvoda sada se pojavljuju toplo valjana žica od železa ili nelegiranog čelika i šipke od železa ili nelegiranog čelika, zahvaljujući plasmanu na tržište svih CEFTA članica, izuzev Moldavije. Istovremeno je značajno povećano izvozno učešće koks i polukoksa zbog rasta njihovog izvoza u Srbiju.

U strukturi robnog izvoza na posmatrana tržišta uočene su izvesne sličnosti. Na listama top 5 izvoznih proizvoda otkrivena su sledeća podudaranja: drvo obrađeno po dužini imalo je dominantno učešće u izvozu za Hrvatsku, Srbiju, Albaniju, Severnu Makedoniju i Kosovo*, toplo valjana žica dominirala je u izvozu za Srbiju, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Kosovo*, a električna energija u izvozu za Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru.

Među proizvodima koje je BiH najviše uvozila iz CEFTA u periodu 2008-2012. godine na prvom mestu su naftna ulja i ulja od bitumenskih metala (prosečno 17%), slede električna energija, pivo od slada, lekovi i cigarete. Za razliku od izvoza u kojem značajno dominiraju industrijski proizvodi, u strukturi uvoza poljoprivredni proizvodi zauzimaju značajnije učešće. Nakon učlanjenja Hrvatske u EU desile su se određene promene. Zbirno uvozno učešće top 5 proizvoda smanjilo se sa 28% na svega 17%. Neki proizvodi koji nisu dominirali u strukturi uvoza iz CEFTA za period 2008-2012. godine sada su ostvarili značajno učešće, a radi se o poljoprivrednim proizvodima kao što su kukuruz, pekarski proizvodi, te ulje od semena suncokreta, šafranke ili pamuka. Naftna ulja i električna energija i dalje se nalaze među proizvodima koji se najviše uvoze iz CEFTA, međutim, vrednosti njihovog uvoza su se značajno smanjile.

28 Rekordna pokrivenost uvoza izvozom ostvarena je u 2018. godini.

29 Na četiri cifre Harmonizovanog sistema (HS).

30 Oko 98% izvoza aluminijuma bilo je namenjeno hrvatskom tržištu.

Interesantno je da se pojedini proizvodi nalaze na listi top 5 proizvoda istovremeno i u izvozu i u uvozu BiH u trgovini sa CEFTA, a to su: električna energija (koja se uvozi iz Hrvatske i Srbije, a izvozi za Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru), toplo valjana žica od **železa** ili nelegiranog čelika (uvozi se iz Moldavije, a izvozi za Srbiju, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Kosovo*), ulja od nafte i bitumenskih minerala (koja se uvoze iz Hrvatske i Srbije, a izvoze za Hrvatsku, Srbiju i Moldaviju) i aluminijum u sirovim oblicima (uvoz iz Crne Gore, a izvoz za Hrvatsku). Ova pojava upućuje na postojanje značajne intra-industrijske trgovine u trgovini BiH unutar CEFTA.

4.3. Izvozna koncentracija i specijalizacija u trgovini BiH sa CEFTA

Index proizvodne izvozne koncentracije (HHI)³¹ u trgovini sa CEFTA regionom ukazuje na blago povećanje koncentracije izvoza, s obzirom da je vrednost HHI sa nivoa 0,06 u 2008. povećana na 0,07 u 2018. godini, ali je stepen diverzifikacije izvoza i dalje visok.

► TABELA 3: BILATERALNI INDEKSI PROIZVODNE IZVOZNE KONCENTRACIJE (2008.,2018.)

GODINA	VREDNOST HHI						
	HRVATSKA	SRBIJA	CRNA GORA	MAKEDONIJA	KOSOVO*	ALBANUJA	MOLDAVIJA
2008.	0,08	0,09	0,11	0,09	0,11	0,22	0,95
2018.	0,08	0,09	0,11	0,06	0,20	0,16	0,47

Izvor: Izračun autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Vrednost HHI u bilateralnoj trgovini BiH sa Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom kretala se u zoni niske koncentracije i nepromenjena je u 2018. u odnosu na 2008. godinu. U trgovini sa ostalim članicama CEFTA blago se povećao stepen diverzifikacije izvoza, osim u trgovini sa Kosovom*. Pri tome je jedino još sa Severnom Makedonijom HHI u zoni niske koncentracije, sa Kosovom* i Albanijom je umereno koncentrisan, dok je sa Moldavijom značajno koncentrisan (Tabela 3).

► TABELA 4: BILATERALNI RCA SA GLAVNIM PARTNERIMA IZ CEFTA (2008.,2018.)

OPIS	CRNA GORA		HRVATSKA		MAKEDONIJA		SRBIJA	
	2008.	2018.	2008.	2018.	2008.	2018.	2008.	2018.
Max RCA index	21,95	27,87	3,89	4,34	13,74	16,17	5,36	9,41
Broj grupa sa RCA > 1	28	19	26	19	21	25	31	28
Broj grupa sa RCA < 1	32	43	35	41	32	29	29	35
Izvozno učešće top 5	10,9	32,1	9,7	25,8	20,9	33,0	20,3	25,1

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

31 Podaci su analizirani na drugom nivou SITC klasifikacije.

Analiza bilateralnih RCA indexa za 2008. i 2018. godinu pokazuje da je u trgovini sa svim značajnijim CEFTA partnerima maksimalna vrednost RCA indexa porasla, broj grupa sa komparativnim prednostima se smanjio (izuzev kod Severne Makedonije), te izrazito povećalo izvozno učešće pet proizvodnih grupa sa najvišim RCA indexima. Najviše vrednosti RCA otkrivene su u trgovini sa Crnom Gorom (21,95 i 27,87), a najniže kod trgovine sa Hrvatskom (3,89 i 4,34). Broj proizvodnih grupa sa komparativnim prednostima BiH bitno je manji od broja onih sa komparativnim nedostacima, osim u slučaju trgovine sa Severnom Makedonijom. Najveći broj proizvodnih grupa sa komparativnim prednostima zabeležen je u trgovini sa Srbijom (31 odnosno 28) uz najmanje razlike u tom broju između 2008. i 2018. godine. Najveće smanjenje broja industrija sa komparativnim prednostima je kod Crne Gore (sa 28 na 19). Najveće zbirno izvozno učešće top 5 industrija po RCA indexima je u trgovini sa Severnom Makedonijom (33%), a najveći rast tog učešća (čak trostruko) u trgovini sa Crnom Gorom. (Tabela 4)

Najizraženije komparativne prednosti BiH u trgovini sa Hrvatskom javljaju se u električnoj energiji, rudama i mineralima, te poljoprivrednim proizvodima i sirovinama. Obrasci komparativnih prednosti u 2008. i 2018. godini pri tome su vrlo slični, čak sedam od deset proizvodnih grupa sa najizraženijim komparativnim prednostima pojavljuju se u obe posmatrane godine (Prilog Tabela 2). U trgovini sa Srbijom najveće komparativne prednosti BiH otkrivene su takođe kod električne energije, poljoprivrednih proizvoda i sirovina (stočna hrana, uljano seme i plodovi, žive životinje), ruda (kameni uglj, koks i briketi, železo i čelik), a pet proizvodnih grupa se pojavljuje na listi top 10 i na početku i na kraju perioda (Prilog Tabela 3). Najveća komparativna prednost BiH u trgovini sa Crnom Gorom zabeležena je kod prirodnog i industrijskog gasa i u 2008. i u 2018. godini. Na listama top 10 u obe godine pojavljuje se još pet identičnih proizvodnih grupa – proizvodi od kaučuka, proizvodi za bojenje i štavljenje, proizvodi od nemetalnih minerala, meso i prerađevine od mesa (Prilog Tabela 4). U trgovini sa Severnom Makedonijom evidentno je poboljšanje izvozne specijalizacije kod mesa i prerađevina od mesa, mlečnih proizvoda i jaja, duhana i proizvoda od duhana, žitarica, nafte i naftnih derivata (Prilog Tabela 5).

5. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja ukazuju na evidentno smanjenje relativnog značaja CEFTA za spoljnu trgovinu BiH nakon napuštanja integracije od strane Hrvatske, iako obim trgovine sa regionom nastavlja rasti u apsolutnom izrazu. Istovremeno su identifikovane određene promene u karakteristikama trgovine BiH u okviru CEFTA, u pravcu unapređenja trgovinskih performansi zemlje, te smanjenja obima inter-industrijske trgovinske specijalizacije.

Unapređenje performansi BiH ogleda se u povećanju izvoza BiH i poboljšanju trgovinskog bilansa odnosno pokrivenosti uvoza izvozom u trgovini sa pojedinim članicama CEFTA. Iako BiH sa Crnom Gorom, Albanijom i Kosovom* bilježi suficite, ukupan saldo robne razmene sa CEFTA je u svim posmatranim godinama negativan. Razlog tome su deficiti sa Hrvatskom³², Srbijom i Severnom Makedonijom od kojih prve dve zemlje imaju neuporedivo veće učešće u trgovini BiH nego ostale članice. Trgovinski bilans BiH ipak se poboljšao u odnosu na početak funkcionisanja CEFTA, zahvaljujući bržem rastu izvoza nego uvoza, te je u poslednjoj godini pokrivenost uvoza izvozom dostigla najviši nivo do sada.

Uočeni su relativno stabilni obrasci geografske orijentacije i robne strukture trgovine BiH unutar CEFTA tokom nekoliko godina pre i posle istupanja Hrvatske iz integracije. Posle 2013. godine intenzivirala se razmena sa Srbijom na uštrb Hrvatske, čime je Srbija postala najveći regionalni izvoznik na bh tržište. Uprkos značajnijem rastu izvoza BiH u Srbiju u poslednje dve godine, BiH u trgovini sa Srbijom ima više nego dvostruko veći deficit nego pre jedne decenije. Rezultati istraživanja upućuju i na nepovoljnu robnu strukturu izvoza BiH, uz dominaciju resursno- i kapitalno-intenzivnih proizvodnih grupa, kao što su naftna ulja, koks i polukoks, drvo, električna energija i dr. Nisu zapažene veće izmene u strukturi izvoza, niti u indexima izvozne disperzije u trgovini sa značajnijim partnerima. Stepenn izvozne koncentracije je nizak u trgovini BiH sa CEFTA u celini, kao i sa Srbijom, Crnom Gorom i Severnom Makedonijom, dok je značajno visok u trgovini sa članicama sa kojima BiH manje trguje.

Komparativne prednosti BiH otkrivene su u manjem broju proizvodnih grupa, pretežno resursno zasnovanih, te kapitalno intenzivnih. Broj proizvodnih grupa sa komparativnim prednostima se evidentno smanjio u trgovini sa najznačajnijim trgovinskim partnerima, uz rast njihovog zbirnog izvoznog učešća i maksimalnih vrednosti RCA indexa.

Izvesni pozitivni pomaci u trgovinskim performansama, ali uz pretežno stagnantnu izvoznu strukturu i stagnantan obrazac komparativnih prednosti sa naglaskom na proizvodima niže dodate vrednosti, upućuju na zaključak da trgovinska pozicija BiH u integraciji nije u prethodnoj deceniji unapređena u skladu sa očekivanjima, te da zahteva dalje poboljšanje.

REFERENCE

Agencija za statistiku BiH, *Tematski bilteni*,
http://www.bhas.ba/index.php?option=com_publicacija&view=publicacija_pregled&ids=2&id=7&n=Vanjska (Pristupljeno 29.12.2019.)

Balassa, B. (1961), *The Theory of Economic Integration*, Richard D. Irwin Inc., Homewood, Illinois

Balassa, B. (1965), Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage, *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33, pp. 99-123.

Bacchetta, M. i Jansen, M. (2003), "Adjusting to trade liberalization: The role of policy, institutions and WTO disciplines", *Special Studies*, 7, World Trade Organization, Geneva

Baier, S. L. i Bergstrand, J. H. (2007), "Do free trade agreements actually increase members' international trade?", *Journal of International Economics*, 71, pp. 72-95

Bartlett, W. (2009), "Regional Integration and Free-Trade Agreements in the Balkans: Opportunities, Obstacles and Policy Issues", *Economic Change and Restructuring*, 42(1-2), pp. 25-46

Bhagwati, J. (2002), *Free trade today*, Princeton University, Princeton

Carbaugh, R. (2010), *International Economics*, 13th Edition, South-Western Cengage Learning, Mason (OH)

Federal Trade Commission & U.S. Department of Justice (2010), *Horizontal Merger Guidelines*, <https://www.justice.gov/atr/horizontal-merger-guidelines-08192010#5c> (Pristupljeno 12.05.2019.)

Glejser, H., Gossens, K. i Eede, V. (1982), "Inter-Industry versus Intra-Industry Specialization in Exports and Imports", *Journal of International Economics*, 12, pp. 363-369

Leromain, E. i Orefice, G. (2014), "New Revealed Comparative Advantage Index: dataset and empirical distribution", *International Economics*, 139, pp. 48-70

Mejía, J. F. (2011), *Export Diversification and Economic Growth: An Analysis of Colombia's Export Competitiveness in the European Union's Market*, Physica Verlag. <https://b-ok.org/book/1225679/5f5241>

Mikić, M. i Gilbert J. (2009), *Trade Statistics in Policymaking: A Handbook of Commonly Used Trade Indices and Indicators*, Revised Edition, UN ESCAP. <http://www.unescap.org/tid/publication/tipub2559.pdf> (Pristupljeno 12.05.2019.)

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH - MVTEO (2016), *Bosna i Hercegovina – 10 godina implementacije CEFTA 2006*. cefta.int/wpcontent/uploads/2016/09/CEFTA.10god.implementacije.brosura.pdf (Pristupljeno 29.12.2019.)

Ng, F. (2011), Appendix B: Trade Indicators and Indices, u: Hoekman, B., Mattoo, A. i English, Ph., eds. (2011), *Development, Trade and the WTO*. A Handbook. World Bank, Washington, D.C.

Sanidas, E. i Shin, Y. (2010), *Comparison of Revealed Comparative Advantage Indices with Application to Trade Tendencies of East Asian Countries*, Department of Economics, Seoul National University, Online: [http://www.akes.or.kr/eng/papers\(2010\)/24.full.pdf](http://www.akes.or.kr/eng/papers(2010)/24.full.pdf)(Pristupljeno 29.12.2019.)

Santos-Paulino, A. i Thirwall, A. P. (2004), "The Impact of Trade Liberalisation on Exports, Imports and the Balance of Payments of Developing Countries", *The Economic Journal*, 114 (493), pp. 50–72

Seymen, D. i Gümüstekin B. (2012), "R&D Intensive Goods Trade and Competitiveness of Turkey in the European Union Market", *Turkish Economic Association Discussion Paper 2012/24*, <http://www.tek.org.tr>

Smith, A. (1776), *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*. (Naslov originala: *An Inquiry into the nature and causes of THE WEALTH OF NATIONS*). Prevod (1998). Global Book, Beograd

Viner, J. (1950), *The Customs Union Issue*, Carnegie Endowment for International Peace, New York

PRILOG

▶ TABELA 1: ROBNA STRUKTURA TRGOVINE BIH SA CEFTA (2007-2018.)

OPIS	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	PROSEK 2007- 2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	PROSEK 2013- 2018.	PROSEK 2007- 2018.
POLOPRIVREDNI PROIZVODI															
Izvoz, mil EUR	113,1	150,3	156,0	179,5	225,4	245,1	178,3	187,0	133,4	141,8	152,5	168,3	148,6	133,0	166,8
Izvoz, %	10,41	11,80	14,50	13,79	15,34	19,30	14,19	18,39	19,22	20,79	21,40	18,39	14,92	18,85	16,52
Uvoz, mil EUR	593,0	641,4	612,2	669,3	703,1	728,9	546,4	531,3	415,3	447,1	472,5	499,2	470,3	472,6	565,3
Uvoz, %	28,70	26,62	36,11	35,43	35,80	37,11	33,29	39,46	43,60	44,68	44,67	42,10	39,49	42,33	37,81
Ukupno VT	706,1	791,7	768,2	848,8	928,5	974,0	836,2	718,3	548,7	588,9	625,1	667,5	618,9	627,9	732,1
Trg. bilans	-479,9	-491,1	-456,2	-489,8	-477,7	-483,9	-479,8	-344,3	-281,8	-305,3	-320,0	-330,9	-321,7	317,3	-398,5
Pokrivenost uvoza izvozom	19%	23%	25%	27%	32%	34%	33%	35%	32%	32%	32%	34%	32%	28%	30%
INDUSTRIJSKI PROIZVODI															
Izvoz, mil EUR	973,9	1.123,7	920,0	1.122,5	1.244,0	1.024,5	1.068,1	829,8	561,0	540,4	560,1	747,1	847,5	681,0	874,6
Izvoz, %	89,59	88,20	85,50	86,21	84,66	80,70	85,81	81,61	80,78	79,21	78,60	81,61	85,08	81,15	83,48
Uvoz, mil EUR	1.473,2	1.768,0	1.083,3	1.214,0	1.281,6	1.235,2	1.342,5	815,0	537,3	553,6	585,3	686,6	720,8	649,7	996,2
Uvoz, %	71,30	73,38	63,89	64,57	64,20	62,89	66,71	60,54	56,40	55,32	55,33	57,90	60,51	57,67	62,19
Ukupno VT	2.447,1	2.891,8	2.003,3	2.336,5	2.525,6	2.259,7	2.410,7	1.644,8	1.098,3	1.094,0	1.145,3	1.433,7	1.568,2	1.330,7	1.870,7
Trgovinski bilans	-499,4	-644,3	-163,3	-91,4	-37,6	-210,7	-274,5	14,8	23,7	-13,2	-25,3	60,5	126,7	31,2	-121,6
Pokrivenost uvoza izvozom	66%	64%	85%	93%	97%	83%	80%	102%	104%	98%	96%	109%	118%	105%	93%

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

▶▶ TABELA 2: KOMPARATIVNE PREDNOSTI BIH U TRGOVINI SA HRVATSKOM

SITC	RCA 2008	% IZVOZA	SITC	RCA 2018	% IZVOZA
11 - Pića	3,89	1,50	35 - Električna energija	4,34	20,9
02 - Mlečni proizvodi i jaja	3,75	3,20	27 - Sirova đubriva i minerali	3,88	1,5
42 - Čvrste biljne masti i ulja	3,71	2,30	11 - Pića	3,46	2,3
27 - Sirova đubriva i minerali	3,64	2,50	55 - Eterična ulja i parfemski proizvodi	3,21	0,9
25 - Celuloza i otpaci od papira	3,34	0,20	29 - Životinjske i biljne materije	3,00	0,2
66 - Proizvodi od nemetalnih minerala	3,04	4,20	66 - Proizvodi od nemetalnih minerala	2,84	2,7
04 - Žitarice i proizvodi	2,85	1,80	04 - Žitarice i proizvodi	2,78	2,5
58 - Plastič. materije u ostalim oblicima	2,37	1,10	58 - Plastič. materije u ostalim oblicima	2,76	1,8
68 - Obojeni metali	2,30	20,00	09 - Razni proizvodi za ishranu	2,67	0,6
09 - Razni proizvodi za ishranu	1,99	0,80	68 - Obojeni metali	2,48	11,5
Zbirno izvozno učešće, %		37,60	Zbirno izvozno učešće, %		44,90

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

▶▶ TABELA 3: KOMPARATIVNE PREDNOSTI BIH U TRGOVINI SA SRBIJOM

SITC	RCA 2008	% IZVOZA	SITC	RCA 2018	% IZVOZA
08 - Stočna hrana	5,36	1,56	41 - Životinjska ulja i masti	9,41	0,01
22 - Uljano semenje i plodovi	5,20	0,13	00 - Žive životinje	8,69	0,83
32 - Kameni uglji, koks i briketi	4,33	16,84	32 - Kameni uglji, koks i briketi	8,23	23,23
33 - Nafta i naftni derivati	3,56	1,68	08 - Stočna hrana	3,86	0,66
00 - Žive životinje	3,11	0,11	25 - Celuloza i otpaci od papira	3,48	0,35
06 - Šećer i proizvodi od šećera	3,09	1,60	22 - Uljano semenje i plodovi	2,97	0,13
56 - Đubriva, osim sirovih	3,07	0,83	07 - Kafa, čaj, kakao, začini	2,90	0,81
03 - RIBE i preradivine	2,79	0,74	35 - Električna energija	2,79	13,46
67 - Železo i čelik	2,53	18,81	67 - Železo i čelik	2,64	11,95
64 - Papir, kartoni, proizvodi od celuloze	2,29	4,21	66 - Proizvodi od nemetalnih minerala	2,54	2,46
Zbirno izvozno učešće, %		46,51	Zbirno izvozno učešće, %		53,89

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

► TABELA 4: KOMPARATIVNE PREDNOSTI BIH U TRGOVINI SA CRNOM GOROM

SITC	RCA2008	% IZVOZA	SITC	RCA 2018	% IZVOZA
34 - Gas, prirodni i industrijski	21,95	0,0003	34 - Gas, prirodni i industrijski	27,87	0,60
12 - Duhan i proizvodi od duhana	10,02	1,90	02 - Mlečni proizvodi i jaja	11,32	8,70
00 - Žive životinje	9,98	0,40	62 - Proizvodi od kaučuka	8,63	0,60
66 - Proizvodi od nemetalnih minerala	5,97	8,20	28 - Metalne rude i otpaci metala	5,70	21,30
62 - Proizvodi od kaučuka	5,69	0,40	53 - Proizvodi za bojanje i stavljanje	4,51	0,90
23 - Sirovi kaučuk	5,30	0,005	67 - Željezo i čelik	4,12	18,70
53 - Proizvodi za bojanje i stavljanje	4,72	0,80	01 - Meso i preradevine od mesa	3,34	2,90
59 - Hemijske materije i proizvodi	3,73	1,70	66 - Proizvodi od nemetalnih minerala	3,19	3,10
69 - Proizvodi od metala, ostali	3,20	27,00	07 - Kafa, čaj, kakao, začini	3,02	0,80
01 - Meso i preradevine od mesa	3,13	1,60	03 - Rbhe i preradevine	2,71	0,60
Zbirno izvozno učešće, %		42,01	Zbirno izvozno učešće, %		58,20

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

► TABELA 5: KOMPARATIVNE PREDNOSTI BIH U TRGOVINI SA SEVERNOM MAKEDONIOM

SITC	RCA2008	% IZVOZA	SITC	RCA 2018	% IZVOZA
02 - Mlečni proizvodi i jaja	13,74	11,80	01 - Meso i preradevine od mesa	16,17	13,90
55 - Eterična ulja i parfemski proizvodi	12,01	4,70	06 - Šećer i proizvodi od šećera	15,86	2,90
56 - Djubriva, osim sirovih	7,40	2,00	02 - Mlečni proizvodi i jaja	15,09	11,60
12 - Duhan i proizvodi od duhana	4,87	0,90	07 - Kafa, čaj, kakao, začini	9,56	2,70
01 - Meso i preradevine od mesa	4,87	2,50	55 - Eterična ulja i parfemski proizvodi	6,34	1,90
64 - Papir, karton, proizvodi od celuloze	4,50	8,30	12 - Duhan i proizvodi od duhana	5,68	0,40
04 - Žitarice i proizvodi	4,22	2,60	04 - Žitarice i proizvodi	5,58	5,00
27 - Sirova đubriva i minerali	3,42	2,40	58 - Plastične materije u ostalim oblicima	5,38	3,40
33 - Nafta i naftni derivati	2,93	1,40	09 - Razni proizvodi za ishranu	4,86	1,00
67 - Željezo i čelik	2,92	21,70	33 - Nafta i naftni derivati	3,63	7,60
Zbirno izvozno učešće, %		58,30	Zbirno izvozno učešće, %		50,40

Izvor: Izračunali autori na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH